

LYCEI REGII HOSIANI BRUNSBURGENSIS
RECTOR ET SENATUS
CIVIBUS SUIS

S.

De codice Cremifanensi et de fragmentis evangeliorum Vindobonensibus
sig. N. 383 (Salisburgensibus 400) Norimbergensibus N. 27932 commentatio.
Particula III.

De codice Cremifanensi vel ideo bene existimabimus, quod quibusdam locis magis quam aliquot libri cum Amiatino Ceolfridi et cum Graeca, ut S. Hieronymi verba in meum usum convertam, consentit veritate. *) Est etiam, ubi Amiatino eum praeferas. Non premendum esse veritatis vocabulum, sed hic illic latinum aliquem textum fide esse digniorem, quam graecum, neque nos ignoramus, neque ignorabat S. Hieronymus. Cremifanensi autem peculiare est iisque libris qui aut ab eo pendent aut ab eodem, quo is, libro, quod non solum interdum, ubi laudandum, graecum textum fidelius quam Amiatinus reddunt, sed nonnunquam graecitati manifesto posthabent latinitatem. C littera significavi Cremifanensem, A Amiatinum ed. Tischendorf 1850, V nostram Vulgatam (Lips. 1884, Ratisb. 1883), T Novum Testamentum graecae rec. Tischendorf ed. VIII. crit. mai.

Ut a collocatione verborum initium faciam, consentiunt CAT:

Matth. cap. I 20 *in somnis apparuit ei C; in somnis paruit ei A; κατ' ὄναρ ἐφάνη αὐτῷ; apparuit in somnis ei V.* Sed II 19 consentiunt VT; pariter ab iis recedunt CA.

IV 4 *in pane solo CAT; in solo pane V.* Item apud Luc. in eadem narratione. Deuteronomii loco cap. VIII 3, quem Dominus affert, secundum hebraicae linguae leges *pane* praecedit, item in LXX interpretum versione; cf. Blanchinum II 409; sed haec, ut graecus textus Novi Testamenti, habet adiectivum; adverbium hebraicus Deut.; cum igitur Germanensis Matthaei (*Old-latin biblical texts* D) adverbium adhibeat *non in pane tantum*, suspicari licet, eius auctorem non tam ad graecum Novi Testamenti textum respexisse, quam ad aliquem

*) In evangelistas ad Damasum praefatio.

fontem, qui ex hebraico Veteris manavisset. Evangeliorum codices latini multi graccum verborum ordinem servaverunt, velut Rehdigeranus et Treverensis Aureus Matth. et Luc., Dresdensis A 63 Luc. Sed Amiatinus sibi non constat, nam Deut. VIII 3, si Heyse et Tischendorf recte exceperunt, *in solo pane* cum Vulgata habet. Cuiusmodi variationes, ut per se levissimi momenti sunt, ita non sunt praetermittendae, cum de singulorum librorum origine quaeritur. Quid quod ex Hieronymianis Erlangensis 525—26 idem illud *non in pane tantum* praestat Matth. IV 4, *non in pane solo* Luc. Quodsi Hieronymiano nomen ei damus, hoc ad universam potius indolem pertinet, quam ad unumquemque locum. Velut Matth. I 16 conspirat cum vetustissimis: *Ioseph, cui dispensata virgo Maria genuit Iesum, qui dicitur Christus*. Quapropter etiam Matth. IV 4 vix ad librarii oscitantiam vel arbitrium referre ausim.

- 9 *haec tibi omnia dabo* CAT, *haec omnia tibi dabo* V cum quibusdam antehieron.
V 16 *vestra bona opera* CA, *ὑμῶν τὰ κατὰ ἔργα, opera vestra bona* V.
VI 22 *si fuerit oculus tuus simplex* CAT; *si oculus tuus fuerit simplex* V.
23 *nequam fuerit*; V *fuerit nequam*; *πονηρὸς ἦ*; cum CA complures.
VII 17 et 18 C *fructos malos, 18 fructos bonos*; de declinatione infra videbimus; collocatio eadem est in CAT, V adiectivum praemittit.
VIII 30 *porcorum multorum*; V invertit, servat illum ordinem Luc. VIII 32.
IX 28 *possum hoc* CAT aptissime, V inv.; item 35 *civitates omnes* CAT, inv. V.
X 13 *ad vos recertetur*, V *rev. ad vos*. Ubi nullam litteram apposui, scito Amiatini, Cremifanensis, textus graeci Tischendorfiani consensum indicari.
34 *venerim mittere pacem*, V *p. v. m.*, fortasse propter Luc. XII *pacem veni dare*.
XII 1 *sabbato per sata*; V *per sata sabbato, 14 eum perderent*; V *p. e.*
XIV 28 *me venire ad te*; V *me ad te venire*. Latini fere omnes contra V stant.
XV 34 *quot panes habetis*, V *quot habetis panes*. Eadem Marc. VII 2 recte cum CAT.
XVIII 18 *erunt ligata*; V *ligata erunt*. Eadem Matth. XVI 19 cum CAT: *erit ligatum*.
XX 4 *et illis dixit*; V *et dixit illis*. Quae respexisse videtur ad vv. 6 et 7.
XXII 13 *pedibus eius et manibus*, T *αἰνοῦ πόδας καὶ χεῖρας*; cum CA consentiunt Germanensis (cf. *Old-latin biblical texts ed. Wordsworth D*), Rehdigeranus, Fuldensis, alii multi; ex antiquissimis etiam ii, qui non habent *ligatis*, sed *tollite illum*, priore loco dant *pedibus*; hoc *tollite illum pedibus et manibus* legitur in Monacensi (*Old-latin texts III*), Vercellensi, Veronensi, Vindobonensi 1185 (*Evangelium Palatinum ineditum ed. Tischendorf*); idem est ordo verborum, quamquam reliqua dictio paullum discrepat, in Corbeiensi et Brixiano (Blanchini). Ex Hieronymianis addas iis quos iam citavi Dresdensem A 63, Erlangensem 525—26, Vindobonensem 1024, Treverensem, quem nuper emi, Imperialis monasterii S. Maximini saeculi noni exeuntis vel ineuntis si quid video decimi, de quo infra disseram. V: *manibus et pedibus eius*.
XXV 20 *michi tradidisti*; V ordinem verborum mutat. Idem notandum de omnibus locis, quorum lectionem iam exhibebo. Vindob. accipe: N 1024, Pal.: illum 1185.
XXVII 6 *mittere eos, 43 et 54 Dei filius, 57 sero autem*. De 54 confer Tischend. adnot.

- Marc. cap. I** 10 *apertos caelos; 19 ipsos in navi componentes retia, V ipsos componentes retia in navi. — Item CAT 34 loqui ea, 45 in civitatem introire, V invertit.*
- II 10 *potestatem habet filius hominis; V aptius filius hominis habet potestatem . . . dimittendi peccata. Similis discrepantia Luc. V 24 in eadem narratione.*
- IV 22 *non enim est; V non est enim. De quo genere infra plura exponentur.*
- V 5 *nocte ac die CAT, Rehdigeranus, Fuldensis, Treverensis meus, Dresdensis, Vindobon. 1024, Erlangensis, alii. V die ac nocte. Vindobonensis Palatinus habet nocte autem et die, ut Monacensis 6224, Veronensis. Notum est Romanos saepius die ac nocte dixisse. V nonnunquam consuetudinem sequitur.*
- 9 *CAT nomen mihi; V mihi nomen. Item contra V habent CAT 30 cognoscens in semet ipso, 40 ubi erat puella iacens. V ubi puella erat iacens.*
- VI 4 *et in cognitione sua et in domo sua; V et in domo sua priore loco. 31 manducandi spatium; 34 docere eos multa CT, illos A, illos docere multa V, 37 ducentis, 50 eum viderunt. Locum Monacensis, Vercellensis, Veronensis non habent.*
- VII 21 *cogitationes malae, 25 cuius habebat filia, ubi V simplicius cuius filia habebat; 28 c. sub mensa comedunt. Sic fere omnes contra V, quae dat: catelli com. s. m.*
- VIII 1 *illis diebus, 12 quaerit signum, 14 sumere panes, 25 videret clare, 29 dicitis esse, 31 multa pati, 38 mea verba. Septem his locis cum CAT etiam Vindob.*
- 4 *Unde istos poterit quis CA, τοῦτους δύνησεται τις, V unde illos quis poterit.*
- IX 2 *fullo super terram non potest CAT, f. non p. s. t. V, haud simpliciter.*
- X 29 *matrem aut patrem CA, Treverensis S. Maximini, alii cum T praestantioribus, invertant alii T et V; patrem praeponere iuris potius est quam naturae; cum CAT faciunt Monacensis ille antehieronymianus et Brixianus; patrem omittunt Bobiensis (Old texts II), Vercellensis Blanch., alii apud Sabaterium atque adeo Erlangensis 525—26, in quo multa venerandae antiquitatis vestigia insunt.*
- 47 *fili David Iesus CAT; Iesu fili David V. Vide ne reverentia transpositionis causa fuerit. Antehieronymiani variant. Sed Luc. XVIII omnes: I. f. D.*
- XII 42 *una vidua. V vidua una. μία χήρα; opponuntur 41 multi; Luc. xivā, quandam.*
- XIV 30 *bis gallus vocem, V gallus vocem bis. De differentia codicum cf. Tischend.*
- 54 *sedebat et calefaciebat se ad ignem, V sedebat ad ignem et calefaciebat se.*
- 62 *a dextris sedentem virtutis, V sedentem a dexteris virtutis, quae addit Dei.*
- XV 39 *homo hic CA, T quidam; V hic homo. Cum V Mon., contra Hieron. multos.*
- Luc. cap. I** 10 *multitudo erat populi orans CA; latine dictio non incedit, sed accommodata est textui graeco: τὸ πλῆθος ἦν τοῦ λαοῦ προσευχόμενον; quapropter V multitudo populi erat. Sed loco qui huic similis esse videtur, infra cap.*
- V 17. *ubi virtus Domini erat ad sanandum eos VT, nulla graecorum codicum variatione a Tischend. allata, CA artificiose magis quam eleganter: virtus erat Domini. Si vero Monacensem, Veronensem, Brixianum, Vercellensem, Palatinum antehieronymianos evolvis, vides Cremifanensis et Amiatini lectionem confirmari; confirmatur etiam postea Treverensi Aureo, S. Maximini, Dresdensi A 63, Vindobonensi 1024, Erlangensi 525—26; idcirco ex antiquioribus fontibus graecis, qui hodie latent, manaverit necesse est. Similiter prophetae Isaiae IV 17 CA Erl. Vind., S. Maxim. contra TV, una cum Verc. Veron. Palat. Profecto Hieronymiana et antehieronymiana tam saepe mixta sunt, ut qui ea*

semper distingui posse negaverit, is temeritatis reprehensionem vix incurrat. Sed redeamus ad eorum testium, quos supra in collocatione verborum contra V citavimus, CAT dico, consensum. VII 21 *curavit multos* CAT cum praestantioribus libris, *multos curavit* V. 22 *vidistis et audistis* CAT, S. Max., Dresd., Vindob. 1024 etcet., *audistis et vidistis* V. Eadem prae auditu visus praerogativa in antehieronymianis Monacensi, Vercellensi, Veronensi, Brixiano, quibusdam apud Sabaterium, et in Palatino, nisi quod hic ampliavit orationem: *quae viderunt oculi vestri et audierunt aures vestrae*. Illa dictio CAT sensui communi magis arridet. VIII 2 *daemonia septem*. 17 *non enim est*; V *non est enim*. 42 *filia unica*. IX 9 *audio ego talia* CA, *ἀκούω ταυῶντα*, ego talia audio V. 19 *propheta unus*. *προφήτης υἷς*. V *unus propheta*. 37 *timore magno*. 45 *interrogare eum*, CA, T praestantiores; *eum interrogare* V et graeci quidam, de quibus rettulit Tischend. XI 9 *ego vobis dico*. V *ego dico vobis*. 18 *eicere me*; V *me eicere*. XIV 12 *et ipsi te reinvitent*. V *te et ipsi*. XVI 28 *locum hunc*. V *hunc locum*. Cum CAT scribant Veronensis, Brixianus Treverensis meus, alii. XVIII 33 *die tertia*; V *tertia die*; constat sibi Matth. XX 19 Marc. X 34, ubi CAT non dissentiunt; sed idem mendum, si vocabulo uti licet, occurrit in Vercellensi hoc loco. XIX 2 *erat princeps publicanorum*. V. *pr. e. p.* sine causa. 17 *in modico fidelis fuisti*, V. *in m. fuisti f.* XX 21 *in veritate viam Dei*; V *viam Dei in veritate*. 41 *filium David esse*, V *filium esse David*. XXI 5 *lapidibus bonis*; V *invertit sine causa*. Item XXII 12 *vobis ostendet*; V *invertit dirimitque verbum ab accusativo coenaculum*.

Ioh. II 13 CAT *Iesus* in fine versus; V *post ascendit*. III 21 *eius opera*. 24 *in carcerem Iohannes*. V 6 *multum iam tempus*; V *iam multum tempus*. 9 *in illo die*. 22 *iudicium omne*. 26 *vitam habere*. 35 *exultare ad horam*. 36 *me misit* με ἀπέστειλεν. 44 *potestis vos*. 47 *meis verbis*. VI 11 *panes Iesus*. 27 *vobis dabit*. 31 *manna manducaverunt*. 33 *descendit de coelo*. VII 12 *de eo erat in turba* CA; libri graeci dissentiunt inter se; V *erat in turba de eo*. 34 *ubi sum ego*. V *ubi ego sum*. 41 *Christus venit*. 48 *numquid aliquis ex principibus*; V *ex principibus aliquis*. 52 *propheta a Galilaea*. VIII 26 *qui misit me* ὁ πέμψας με. 36 *filii vos*. 47 *est ex Deo*. IX 15 *posuit mihi*. 32 *aperuit quis*. X 38 *in me est Pater*; V *Pater in me est*. XI 9 *duodecim horae sunt* CAT; *sunt horae* V cum inferioribus graecis. 14 *dixit eis Iesus manifeste*; V *primo loco Iesus*. 39 *enim est*. XII 1 *fuerat Lazarus*. 3 *capillis suis pedes eius*; V *pedes eius capillis suis*. 35 *tenebrae vos*. XIII 35 *mei discipuli* CAT melius, quam V *discipuli mei*. XIV 22 *nobis manifestaturus es*; V *manifestaturus es nobis*. XVI 11 *mundi huius*, τοῦ κόσμου τούτου; V *huius mundi*. Pronomen latinum substantivo praemissum interdum simplicem articulum graecum reddit. XVII 21 *ut mundus credat*; V *credat mundus* nulla auctoritate niti videtur. XVIII 7 *eos interrogavit*. 11 *abscedit eius auriculam*. V *auriculam eius*. 34 *tibi dixerunt de me*; V *elegantius dixerunt tibi de me*. 37 *meam vocem*. XIX 5 *spineam coronam*. 11 *qui tradidit me*, παραδιδούς με, V *qui me tradidit*. Confer quae supra relata sunt de cap. V 36 et VIII 26; Vulgata rationem habet latini sermonis in participio vertendo; in verbo finito habuisset, nisi membra aequabiliter cadere voluisset: *testimonium perhibent de me, quia Pater misit me*; cf. XII 44 *non credit in me, sed in eum, qui misit me*, πέμψαντά με, ubi non variant CAT. 20 *multi legerunt Iudaeorum*; V *multi Iudaeorum legerunt*. XX 10 *ad semetipsos discipuli*. V *discipuli primo loco*. 19 *cum esset ergo sero*; V *quum ergo sero esset*.

Nonnunquam Cremifanensis contra Amiatinum et Vulgatam graeci textus consecutionem verborum exprimit, quam illi neglegunt, velut Luc. VIII 51 et IX 28 *Petrum et Iohannem et Iacobum*; A V; *Petrum et Iacobum et Iohannem*; cum CT Iohannem altero loco habent antehieronymiani complures, Monacensis, Vercellensis, Veronensis, Brixianus, Palatinus Tischend., Hieronymiani aliquot, velut

Treverensis meus, Erlangensis, Vindobonensis 1024. Sed A V iisque similes videntur textum conformasse ad Marc. V 37, IX 1, XIV 33.

Matth. VII 22 *in tuo nomine daemonia . . . in tuo nomine virtutes*; A V utroque loco *in nomine tuo*. IX 2 *in lecto iacentem* CT; inv. A V. XIX 13 *ex quacunque causa*; A V *quacunque ex causa*. XXIV 44 *qua hora nescitis*; A V *qua nescitis hora*. XXVII 46 *me dereliquisti*; aptius A V *dereliquisti me*.

Marc. XI 23 *monti huic*; A V *huic monti*. XIII 11 *datum fuerit vobis*, δοθῆν ἐμῶν, V A *datum vobis fuerit*.

Luc. XXI 9 *oportet enim haec primum*; A V *oportet primum haec*, omisso enim, γὰρ. XXIII 9 *nilil respondebat illi*; A V *nilil illi respondebat*. XXIV 20 *tradiderunt eum*; A V inv.

Ioh. III 13 *de coelo descendit*; A V *descendit de coelo*, ut adaequetur haec pars enuntiati verbis quae sequuntur *Filius hominis, qui est in coelo*. XIII 14 *vestros pedes*, A V *invertunt*, ut evidentius illi *vestros* opponantur verba *Dominus et Magister*. XVII 3 *te solum verum Deum*, σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, A V *te solum Deum verum*.

Aequitas quidem exigere videtur, ut eos quoque locos enumeremus, quibus aut in Vulgata et Amiatino, aut in alterutro horum librorum consecutio graecae respondeat, non respondeat in Cremonensi. Sed sufficiat meminisse, extare talis diversitatis exempla nonnulla; nam illum continere versionem omnibus numeris perfectam, nusquam interpolatam, non contendi; satis habeo demonstravisse, aliqua ex parte eum aut una cum Amiatino praestare aliis multis, aut ipsi Amiatino; denique nisi eos superet, tamen ita discrepare, ut inde aliquid utilitatis ad historiam versionum latinarum redundet. Quae genera iam singillatim persequar.

Cum Amiatino communia praeter alia habet haec:

Matth. II 1. *Bethlem Iudaeae*; de orthographica quaestione suo loco disseram; τῆς Ἰουδαίας; V: *Iudae*. Hieronymus: *putamus ab evangelista primum editum, ut in ipso hebraico legimus*, Iudae, non Iudaeae; nimirum loquitur de Michaea; confer *Old-latin texts III p. XXVII*; nostri libri fere omnes: Iudaeae. 6 *dux, qui reget* CA, ποιμενεῖ; V *regat*. De illa lectione cf. Blanchinium II p. 623, ubi ex antehieronymianis solus Corbeiensis ei suffragatur; de patrum ecclesiae, qui in duas partes discedunt, testimoniis videsis Sabaterium III p. 10. His autem codicibus addas Monacensem *Old-latin texts III*, ubi legitur *regat*; Hieronymianis vero, qui *regat* testantur, Treverensem S. Maximini. Ipsum Michaeam Amiatinus vertit: *qui sit dominator in Israel*. V 24 *vade prius, reconciliare* CA, διαλλάττει, V *reconciliari*, quod ex antiquis unus Corbeiensis tueri videtur; Treverensis meus manum correctoris expertus est, qui e in i mutavit. 46 *Si enim diligatis* CA, εἰν γὰρ ἀγαπήσητε, V *diligitis*; cum illis Corbeiensis et Brixianas, ex Hieronymianis Fuld.; cum V ex antehieronymianis Germanensis, Vercell., Veron., e recentioribus multi. velut Dresd. et quem modo nominavi Trev. Max.; quia Luc. VI 33 indicativus obtinet *ei ἀγαπᾶτε*, potest ut quod ibi dabatur *diligitis*, olim ex Matth. subiunctivum eiecerit. VI 6 *clauso ostio tuo* CAT; V *omitit tuo* propter praecedens *cubiculum tuum*. VII 13 CAT *spatiosa via*, 14 *arta via*, V utrobique *addit est*. VIII 17 *ante portavit* V ex priore enuntiati parte repetit *nostras, quod CAT non habent*. 26 et 29 *Iesus* et *Iesu* in CAT non est, est in V; item 31 *hinc*. XI 30 *suave est . . . leve est* CA; T *χορησιός . . . ἐλαφρόν ἐστιν*; V *verbum est* ad priorem sententiae partem refert, desinit in *levi*. XIII 4 et Marc IV 4 *volucres* CA, maxima pars T; V et quidam T *addunt coeli*. 23 *centum . . . sexaginta . . . triginta* CAT, V *centesimum* et cetera. 30 *alligata ea fasciculos* CA, *in fasciculos* V, T *εἰς δεσμάς*, sed „Manich. ap. Epiph. (ex ev. Hebr.?) . . . δεσμάς“, sine *εἰς* in Tischendorfii adnotatione. Nudus accusativus nostro

sensui repugnat; habent eum German., Monac., Verc., Veron., Brix., ex recentioribus Fuld., Treverensis Aureus, Rehdigeranus. Non sine dexteritate Palatinus: *facite manipulos*.

Memorabilis autem est imprimis locus Ioh. XVI 9 οὐδὲ μνημονεύετε τοὺς πέντε ἄρτους τῶν πεντακισχιλίων; C *neque recordamini quinque panes quinque milia hominum*; cave negligentiae scriptorem arguas, cui *milia* est indeclinabile et hic genetivi vice fungitur. Eadem enim ratione A et Rhed., nisi quod *panum* scribunt; item Germanensis *neque meministis quinque panum quinque milia hominum*. Corbeiensis quoque vitat genetivum *milium*: *neque in mente habetis de quinque panibus et quinque millia hominum?* Monacensis clarius: *neque meministis quinque panes et quinque milia hominum*, quod repetunt recentiorum nonnulli. Sed v. 10 C cum A et Rhed. *neque septem panum quattuor milia hominum*; V iterum *panum in etc.* XIX 4 *fecit ab initio CAT, hominem inserit V*, recte iam antehieronymiani Monac. German. Verc. Veron. Brix., Hieronymiani fere omnes. 20 V et graeci minus boni: *custodivi a iuventute mea, unum custodivi CAT et optimi hieronymiani*; antehieronymiani dividuntur. XXI 4 *hoc autem totum V, CAT totum omittunt*. 41 *vineam CAT, suam addit V*. XXII 30 *sunt sicut angeli CAT; erunt V, addit Dei, secuta antiquissimorum nonnullis*. XXVI 10 *mulieri CAT, huic m. V; iidem 36 discipulis, V addit suis*. 64 *a dextris virtutis, V addit Dei; ignorant Treverensis meus, Rhed., alii cum antiquissimis*.

Marc. I 24 et Luc. IV 34 apparet, quomodo accuratio textus graeci reddendi cum studio latine scribendi pugnaverit. Illic T οὐδὲν σε τίς εἶ, hic οὐδὲ σε τίς εἶ; versiones, ut singularis et pluralis graeci differentiam omittam, de pronomine item ac de indicatio et subiunctivo dissentiunt sic:

Marc. I 24 Monac.	<i>scio te qui es.</i>	Luc. IV 34 idem liber	<i>scio te qui es.</i>
Veron. Brix.	<i>scio te qui sis.</i>	iidem	<i>scio te qui sis.</i>
Palat.	<i>scio te qui sis.</i>	idem	<i>scio te qui es.</i>
Erlang.	<i>scio qui sis.</i>	idem	<i>scio te quis es.</i>
Rehdig.	<i>scio qui sis.</i>	idem	<i>scio te qui sis.</i>
CA, Vind.	<i>scio quis es.</i>	iidem	<i>scio te qui sis.</i>
Treverenses	<i>scio qui sis.</i>	iidem	<i>scio te qui sis.</i>
Vulgata	<i>scio qui sis.</i>	eadem	<i>scio te quis sis.</i>

In Palatino Marci *te* minoribus litteris supra versum additum est.

IV 6 δὲ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν; eo quod non haberet radicem *exaruit CA; V habebat*. Treverensis meus: *haberet*; corrector, qui nesciebat *e* et *i* saepe confundi, supra scripsit *u*; Palatinus: *propterea quod non haberent radicem aruerunt*; cum CA ex antiquioribus Brixianus, e recentioribus Treverensis Aureus, Vindobonensis, Dresdensis; cum V Rehdigeranus. *Quoniam vel quia* cum indicativo coniunctum habent alii, partim antiquiores partim recentiores. In epigraphicis monumentis coniunctioni *quod* subiunctivum tribuere usitatissimi moris fuit, imprimis in iis, quae non publicum aliquod dicendi genus usurpaverunt. V 23 *inpone manus super eam CAT, manum V*. Pluralem multi utriusque aetatis libri dant, *manum iam Brixianus*. Liberrime Palatinus: *tange eam*. VII 39 *deprecantur CAT, deprecabantur V*. Cum sequantur verba *eum ut imponat illi manum*, V haud bene habet. Monacensis, Rhed., Treverensis meus, alii cum CA, cum V Treverensis Aureus, alii; Veronensis *deprecabantur eum, ut imponeret*. VIII 13 *ascendens iterum abiit CAT, ascendit iterum navim et abiit V*, accusativum multi cum antiquiores tum recentiores addunt. XIV 2 *ne forte tumultus fieret populi CAT, fragm. Pragense etcet., in populo V; cum illis etiam antiquissimorum maxima pars; Brixianus in populo*. 20 *intingit mecum CAT; manum addunt V, T inferiores, Mon. Verc. Brix.*

Luc. III 18 εὐαγγελίζετο τὸν λαόν, evangelizabat populum C, A, Vindobon., populo Vulg., Rehdigeranus *populum*, a correctore o superscripta. Accusativum Monacensis antiquissimus et Veronensis habent. Palatinus: bene nuntiabat ad populum. IV 18 εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς; omnes nisi qui me fugerant tertio casu utuntur: evangelizare pauperibus (*humilibus* Veron.); latine iterum Palatinus: bene nuntiare pauperibus. Ceteris quoque locis graecum verbum latina terminatione ornatum regit dandi casum, velut Act. VIII 40 *civitatibus*, et in epp. Paulinis in Amiatino Claromontano, Duesseldorpiensi, Trev. meo. Passive autem personaliter *pauperes evangelizantur* Luc. VII 22, πτωχοὶ εὐαγγελίζονται; Palat.: egenis bene nuntiatur; sed *mortuis evangelizatum est*, νεκροῖς εὐαγγελίσθη I Pet. IV 6. IV 1 agebatur in spiritu CA cum multis, ἐν τῷ πνεύματι, sed cum V a spiritu iam Veron.; ferebatur a spiritu. 5 in montem excelsum non est in CA, plerisque T, est in V et inferioribus T. Iam Palatinus: inposuit illum secundo supra montem; Monacensis item ac V; Veron. etiam in 5: adduxit eum Hierusalem et statuit eum supra pinnam templi, quod in v. 9 repetit; Veron. cum CA facit; absunt ea verba de quibus agitur item a Treverensibus Aureo et meo, a Vindobonensi 1024, a Dresdensi, ab Erlangensi. Potest ut Vulgatae iisque ad quos redit libris perantiquum interpretamentum subsit. 18 sanare contritos corde V; non est in CA et T praestantioribus, in Palatino, Veron., Monac., Rehd., Fuld., Trev. Aureo et meo etcet., est in Brixiano, aliis. V 7 ut mergerentur CA T, paene inserit V. Sic iam Palatinus, reliqui antehieronymiani non habere videntur, neque habent Hieronymiani qui ad manus sunt. Interpres vetus evangelistae verba temperare vel restringere voluit. 24 potestatem habet . . . dimittere CA, ἐξουσίαν ἔχει ἀφέναι, V dimittendi. Veteres dissentiant inter se: dimittere Palat., dimittere Veron., sed gerundium latina dictione posci iam Veron. et Monac. censuerunt; uterque remittendi; dimittendi cum V Brixianus; cum CA scribunt Hieronymianorum permulti. Sed in eadem narratione ac graeca dictione vertenda apud Matth. IX 6 unus Vercellensis remittere; reliqui omnes dimittendi vel demittendi vel remittendi; apud Marc. II 3 Erlangensis dimittere; reliqui, sive antehieronymiani sive Hieronymiani, gerundium adhibent cum Vulgata, quam id Matth. IX 6 habere per se intellegitur. 25 tulit in quo iacebat CA T; V tulit lectum in quo iacebat; sic iam Veron.; Veron. grabatum suum in quo iacebat; cum CA Brix. Mon., recentiorum multi; Veron. et V ex Marc. II 12 et Matth. IX 9 suppleverunt Lucam. 32 vocare peccatores in poenitentiam CA, antiqui fere omnes, recentiorum multi; ad p. V; εἰς μετένοια. VI 26 omnes homines CA, T libri plurimi; omnes om. V — 39 cadent CA, ἐμπεσοῦνται, V. cadunt. Proverbiorum consuetudo praesens tempus praefert, quod cum V praestant Pal. Foroiul. Rehd. alii; Vind. manum correctoris expertus esse videtur, nam quod nuper legere mihi visus sum cadunt, nisi fallor provenit ex cadent, quae est scriptura Monacensis, Veronensis, Brixiani, fragmenti Perusini apud Blanch.; rectissime omnium incident Vercellensis. VII 13 misericordia motus super ea CA Vindobon., Erlang., Treverensis Aureus, ἐπ' αὐτῆ; V super eam cum Veron., Mon., Pal., Dresd., Treverensi meo, aliis. VIII 1 per civitatem et castellum CA T, fragmentum Norimbergense, Trev. Aur., Max., Dresd.; multitudine utitur V cum maxima parte antehieronymianorum et Rehd.; hos interpretes vis collectiva illorum vocabulorum fugit. 18 videte quomodo auditis CA, πῶς ἀκούετε; audiat V cum Veron. Veron. Mon. latine; graece verbum indicativo efferunt plurimi Hieronymianorum. IX 29 albus refulgens CA, T multi libri, et interiicit V. 32 qui cum illo CA, alii multi; οἱ σὺν αὐτῷ; erant addit V recte. 47 apprehendens puerum statuit eum CA T cum plurimis; V apprehendit puerum et statuit eum; sic iam solvit Palat.; miscet Max.: adprahendens puerum et statuit eum. XI 20 pervenit in vos regnum Dei V; ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς; praevenit vos C; praevenit in vos A, Monac., Veron., Brix., Trev. Aureus et S. Maximini meus; Veron. Pal. deficiunt; sed Foroiuliensis et Rehdigeranus iam cum V pervenit. 24 perambulat per loca CA, Vind., Erlang., Treverenses, Rehd.; διέρχεται δι' ἀνδρῶν τόπων.

Ex antiquissimis Mon.; Vere. et Palat. deficiunt; sed *perambulare per* latine dici nequit; itaque simplex *ambulat* scribit V cum Veron., Brix., aliis. 26 *assumit spiritus nequiores se* C et A, qui tamen illud recte declinat; V contra T addit *secum* post *spiritus*, quemadmodum addiderat Rehdigeranus. 48 *testificamini et consentitis* C A T, quod pro et V. XII 31 CA *quaerite regnum Dei, auro pro Dei* T; cum CA legunt Mon. Palat. Veron. Brix. Mon. Erl. Treverenses, Dresdensis, alii; eius pro Dei Vere. ut T; *quaerite primum regnum Dei et justitiam eius* V. XVI 21 *et nemo illi dabat* V, abest a C A T; de quibusdam graecis, qui sumpserunt ex Luc. XV 16, cf. Tischend; ex latinis nominetur Rehd.; alii, qui habeant, non praesto sunt. XVII 3 *peccaverit in te frater tuus* V cum quibusdam graecis et Palat., Mon.; *in te* abest a CA Vind. Erl. Rehd. Treverensibus, Vere. Veron. Brix.; item a T. 6 *ἐλέγετε ἄν . . . ὑπίζουσαν ἄν. diceratis . . . oboediret* C Vind Erl., Treverensis meus, Dresd., ex antiquissimorum numero Brix; *diceretis . . . obaudisset* Mon. Veron.; *dicitis . . . exaudiet* Pal.; *dicitis . . . oboediet* Rehd.; *dicetis . . . obediet* V; *dicetis . . . oboediret* si recte enotavi Aureus Treverensis. 20 *respondit eis et dixit* CA et cet.; *respondens eis dixit* V. XIX 26 *et abundabit* V, abest a CA, T, et latinis cum antehieronymianis tum Hieronymianis qui ad manum sunt. XXI 21 *fugiant in montes* CA cum rec. multis, Pal. Mon., *εἰς τὰ ὄρη, ad montes* V. XXIII 5 *et incipiens* C A T, et om. V cum inferioribus graecis. 8 *erat cupiens videre eum eo quod audiret* CA, *ἦν γὰρ θέλων . . . ἰδεῖν αὐτὸν διὰ τὸ ἀκοῦεῖν*; V *audierat*; de coniunctione causali subiunctivum regente, ubi e nostratium sensu indicativum scriberes, dixi ad Marc. IV 6 supra pag. 8. Subiunctivum habent Vere., Veron., Brix., neque aliud quidquam indicant Palatinus *audirit*, siquidem vocales *e* et *i* sexcenties confunduntur, et Monacensis *audieret*. Ex Hieronymianis Vindob., Foroiul., Rehd., Dresdensis, Fuldensis, S. Maximini Treverensis, alii; Cantabrigiensis apud Sabaterium *propter quod audiret*. XXIV 11 CA *non credebant, ἠτίστον*; V *non crediderunt*. Sed imperfectum tenent non solum Pal. Vere. Veron. Brix. (Monac. deficit) verum etiam recentiores aliquot, velut Foroiul., Vindob., Rehd., Erlang., Treverensis Aureus, S. Maximini, alii, quos vide apud Sabaterium.

Ioh. III 5 *Spiritu* C A T, *sancto* subiungit V interpretationis causa cum recentioribus quibusdam; antiquissimi, sive antehieronymiani sive Hieronymiani cum C A T legunt. 18 *non credidit in nomine* CA, *μη πιστεύκεν, non credit* V. Quamquam vero optimum quemque ex utriusque aetatis libris latinis, excepto Monacensi, perfectum habere videmus, tamen V ab universa enuntiatu structura defenditur: *ὁ πιστεύων οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πιστεύκεν εἰς τὸ ὄνομα . . .* Quapropter prudentissime Pal. *qui credit, non iudicatur; qui autem non crediderit, iam iudicatus est, quia non credidit in nomine . . .* Plerumque cum V Monacensis: *qui credit . . . non iudicabitur* (praesens V); *qui autem non credit, iam iudicatus est, quoniam (quia V) non credit in nomine*. IV 41 *crediderunt* CA cum potioribus T, quidam *εἰς αὐτὸν* (cf. Tischend.), cum iis V et Brixianus addunt *in eum*; Pal., Mon., Vere., Veron., ut antiquiores tantum nomen, idem dant, quod CA.

V 2 *Ἔστιν δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τῆ προβατικῆ κολυμβήθρα*. Interpretaberis sic: *Hierosolymis super vel ad eam aquam, quae ab ovibus, τὰ πρόβατα, et adiectivo προβατικός, oviarius vel pecualis, nomen accepit probatica, est (altera) aqua, in qua homines natant vel immerguntur, graece κολυμβήθρα, a κολυμβάω, nato vel immergor, latine natatoria, liberius piscina*. Sed iam ante Hieronymi tempora librarii quidam graeci ex duabus aquis fecerant: *ἔστιν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προβατικὴ κολυμβήθρα*, eiecta praepositione *ἐπὶ* cum articulo *τῆ* et mutato dativo in nominativum: *est Hierosolymis probatica piscina* (zu Ierusalem ist ein Schafsteich:); sic V, Foroiuliensis, Treverensis S. Maximini. Pro *piscina* Palatinus rectius: *est Hierosolymis probatica natatoria*. Rehdigeranus omittit *probatica*, dat: *est Hierosolymis natatoria*. Sed C, A, Brix., Fuld., Trev. Aureus, Erlang.,

alii contra Vulgatam integrum textum graecum exprimunt: *est autem Hierosolymis super probatica* (ablat.) *piscina* (nominat.); *ἐπί* vertunt *super*. Monacensis: *est autem in Hierosolymis in probatica piscina* dubitationem movet, utrum interpres verba evangelistae non intellexerit, an quorundam librorum *ἐν* (pro *ἐπί*) reddiderit. Nobis haec variatio persuadet, etiam post Hieronymum eos, qui in universum eius versionem sequebantur, ad graecum textum, ubi illa non satisfacere videbatur, rediisse. VI 41 *ego sum panis vivus* V, abest *vivus* a CAT et a ceteris Hieronymianis cum antehieronymianis, quos supra citavi; est in praefatione Fuldensis: *de murmuratione Iudaeorum eo quod Iesus ait: ego sum panis vivus* et in uno alterove textu, quem Sab. commemorat. VIII 46 *si veritatem dico, quare vos non creditis mihi* CA etcet. cum T; *si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi* V. IX 22 *si quis eum confiteretur Christum* CAT, . . . *confiteretur esse Christum* V, *Christum esse iam* Pal. XI 36 *ut et hic non moreretur* CAT; V et om. 49 *et Martham* V, non habent CAT, neque *Iesus*, quod dat V. 47 *hic homo* CAT, *hic sine homo* V. 49 *Caipha*. CAT, *nominae* add. V. XII 7 *sine eam* CAC, *sinite eam* V. 25 *custodiet* CAT, V *custodit*. 40 *et intellegant* CAT, non interponit V. XIV 13 CAT *quodcumque petieritis*, V addit *Patrem*, contra Pal., Mon., Verc., Brix., Vindob., Erl., Dresd., Treverensem S. Max. etcet.; alii cum V; de necessitudine, quae inter 13 et 14 intercedit disserere huius loci non est; Veron. 14 praetermittit, 13 habet *quodcumque ab eo petieritis*. XV 6 *εάν μή τις μένη ἐν ἐμοί, ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλήμα καὶ ἐξηράνθη, καὶ συναρῶσιν αὐτὸ καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλουσιν, καὶ καίεται*. C et A inter se de uno verbo non congruunt; C: *si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmas et aruit et colligent eos et in ignem mittent et ardent*. A cum Fuldensi mittunt. V *arescet, eum* (pro *eos*) *mittent, et ardet*. Quodsi aliorum librorum discrepantiam, velut: *praecius est sicut palmas, proicitur foras sicut sarmenta, proiectus erit* etcet. spectas, quam persequi longum est, consensum, qui Cremifanensem inter et duos alios codices, Vindobonensem et Treverensem Aureum, existit singulasque continet litteras, notabis. 27 CA *testimonium perhibetis, μαρτυρεῖτε*; V *perhibebitis*. Pal.: *testis estis*, Verc. Brix. alii *perhibetis*, Veron. etcet. *perhibebitis*, propter 26 *perhibebit μαρτυρήσει*. XVII 15 CA *serves eos ex malo, ἐκ τοῦ πονηροῦ*, V *a malo*. Iam ante Hieronymi tempora dubitabant, essetne illud an hoc praefendum. Nam Mon. et Brix.: *conserve illos a maligno*, Pal. et Veron.: *serveos eos a malo*, alii *ex malo*; sic ex Hieronymianis Fuld., Vind., Erl., Treverensis uterque, Dresd. 25 *Pater iuste, et mundus te non cognovit* CAT; om. et V cum parte antiquissimorum ac recentiorum. XX 5 CA *videt βλέπει*; *vidit* V. Versiones utriusque aetatis fluctuant. 29 *quia vidisti me, Thoma* V; ceterae versiones vocativum omittunt. XXI 6 *ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἰχθύων, a multitudine piscium* CA cum multis Hieronymianis; *prae multitudine* elegantius V cum Pal. Vind. Verc. Veron. Brix. et parte recentiorum.

Propria Cremifanensis, si cum A confers, invenis multa; exempla selegi haec:

Matth. VI 25 *οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλείον ἐστιν τῆς τροφῆς καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος*; C, Vind., Erl.: *et corpus quam vestimentum*; praerant Mon. Verc. Corb. Brix., Hieronymiani quidam sequuntur; sed ex priore parte A repetit: *plus est; corpus p. e. quam v.*, V *plus sine est*. Recte Luc. XII 23 A cum C Vind. Erl. etcet.: *corpus quam v.*; Vulg. iterum: *plus quam vestimentum*.

VI 31 *τί πίνωμεν ἢ τί περιβαλόμεθα; quid bibemus aut quid operiemur?* Sic C Vind. Erl. cum antiquis Germ. Veron. Brix. et Foroivul.; *quo operiemur?* A V; *quid* habuit Trev. meus, corrector autem delevit *i* et partem *d*, ut efficeret *o*.

VII 26 *ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ*; CVind. *adsimilabitur viro stulto*, ut 24; AV *similis erit* utroque loco.

XI 26 *ἐγένετο εὐδοκία*, C cum Veron. Vind. Erl. *fuit bene placitum*; AV *fuit placitum* cum plurimis. Quoniam *δοκεῖν* saepe per se valet *placere*, illi suo iure vocabulum in aliis S. Scripturae partibus haud raro occurrens praefertunt.

XII 25 πᾶσα βασιλεία . . . ἐρημοῦται καὶ πόλις . . . οἱ σταθήσεται. C, Vind., Erl., Trev. meus *desolatur* . . . *stabit*, AV cum multis utrobique futurum habent, C quoque Luc. XI 17, ubi tamen Trev. meus *desolatur*.

XVI 20 ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, quia ipse esset Christus C Vind. Erl. cum Germ. Pal. Ver. Veron. Corb. (complures: *est*); AV *Iesus Christus*. Nomen Iesu non reticendum erat; se Christum esse omnibus iam innotescere noluit Dominus.

XVII 17 ἐπειμίμην αὐτῷ, increpavit ei C Vind., AV *eum*. Cum illis Germ. Foroïul. — Eadem structura XIX 13: *increpabant eis* C Vind., Germ., Foroïul; sed frustra inspicis Monacensem, Vercellensem, Veronensem, Corbeïensem, Brixianum, quibus intolerabile visum est, discipulos increpasse sive parvulis sive parvulos; immo mitigant: *prohibebant eos*, quamquam evangelista idem ἐπιτιμῶν verbum admisit; Domini illud *nolite eos prohibere* ad superiorem versum retorserunt; XVII 17 idem cum AV. — XX 31 *turba increpabat eis* C Rehd. Foroïul.; Vindob. ex *i* fecit *o*. — Luc. IV 35, XVIII 32, XIX 39 C Vind. item accusativum habent, primo et tertio loco Foroïuliensis quoque; XVIII 15 Erl. *illos* ex *illis* fecit; C Vind. *illos*. A Luc. IV 35 dat. utitur; Marc. VIII 32 acc. omnes.

XVII 20 οὐκ ἐκπορεύεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ, non eicitur nisi in oratione C; per orationem AV cum antiquorum maxima parte et recentioribus; in Brixianus. Sed. Marc. IX 28 ἐν οὐδενὶ δύναιται ἐξελεῖν εἰ μὴ ἐν προσευχῇ, omnes: in nullo potest cæire nisi in . . ., ubi difficultas prius ἐν evitandi causa fuit, cur alterum servaretur.

XVIII 17 εἰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, si autem ecclesiae non audierit C graecissat cum Erl.; *ecclesiam* AV etcet. Quamquam propter praecedens: *dic ecclesiae* librarius errare potuit.

XIX 12 καὶ εἰσιν εἰνοῦχοι, οἵτινες εἰνοῦχισαν εἰνοῦς. C, Vind. ac Trev. meus: *qui se ipsos eunuchizaverunt* Verbum ex Sangallensi et Rehdigerano, item ex Hieron. adv. Iov. I 7 citat Roensch, *Itala und Vulgata* 248. Accedit Verc.; quamdiu vero antiquissima quaedam in libris resederint, vide in Monasteriensi, vergente saeculo XIV exarato, qui inscriptus est: *Liber domus sancti Martini episcopi in Wesalia inferiori, quem dedit fratribus dilectus pater dominus Henricus Ahues quando primo misit eos Wesaliam*. — Saepius verbum inveniri concludo ex capitulatione Berol. apud Dobschuetz, *Studien zur Textkritik der Vulgata*, p. 53 sub LII. — In Erlangensi autem est *eunuchaverunt*, quod nisi ex Varrone apud Nonium nondum innotuit.

XXI 30 καὶ οὐκ ἀπῆλθεν, C Vind. Erl. *et non abiit*; sic etiam Corb. et Treverensis meus; AV etcet. *et non ixit* vel *non ibit* vel *non iit*, licet 29 μεταμεληθεὶς ἀπῆλθεν omnes vertant: *poenitentia motus abiit*.

XXI 31 προάγουσιν ὑμᾶς, praecedunt vos C Vind. Mon. Germ. Dresd., Trev. meus etcet., *praecedent vos* AV, alii.

XXIV 36 οὐδὲ ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατήρ μόνος, neque filius nisi Pater solus C Vind. Pal. Mon. Verc. Corb. Veron. Brix.; *neque filius* omittunt VA cum Germ. Rehd. etcet. Facile mihi persuadet Tischend., Irenaeum ea verba apud Matthaëum pariter atque apud Marcum invenisse, siquidem libri Marci omnes etiamnunc ea tuentur.

XXV 14 ἄνθρωπος ἀποδημῶν, homo proficiscens C Vind.; antiquiores, nisi deficient (Pal. Verc.), et recentiores fere omnes inserunt medium *peregre*, sed Foroïul. stat a C Vind.; in Germanensi inter *homo* et *proficiscens* erasac sunt duae litterae *pe*; fortasse scriptor in exemplo suo invenerat *peregre*, quod collato textu graeco sensit abundare.

XXVI 61 δύναιται καταλῦσαι . . . καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομησά. C Vind.: *possum destruere . . . et in triduum aedificare*; Verc.: . . . *et in tribus diebus aedificare*; Mon.: . . . *et in triduo reaedificabo*; A: *et post triduum aedificare*; V: *et post triduum reaedificare*.

XXVIII 7 ἠγέσθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν; *surrexit a mortuis* C Vind. Mon. Foroiul.; A V et alii *multi a mortuis* omittunt cum graecis quibusdam. Sed XXVII 3 offendit, quod *poenitentia ductus* desideratur in C et Vind.; fortasse scriptor veritus est Iudae eam attribuere: venit in mentem execrationum, quae in epitaphiis leguntur: *partem suam habeat cum Iuda traditore, qui hoc sepulcrum violaverit.*

Marc. I 5 C Vind.: *egrediebantur ad eum (illum Vind.) omnis Iudaea regio et Hierosolymitae;* T A V singulari *egrediebatur, ἐξεπορεύετο*, sed pluralis in fontibus ac testimoniis habet quo defendatur. *Iudaeae* A V; *πᾶσα ἡ Ἰουδαία χώρα*. Veronensis cum C Vind. facit.

III 7 πολὺ πλῆθος . . ἠκολούθησαν, *multa turba . . secutae sunt cum* C Vind.; A V grammaticae: *secuta est*. Rehdig: *multae turbae secutae sunt*. Veronensis contrahit 7 et 8: *multa turba a Iudaea et Galilaea et ab Hierosolymis . . . et a Sidone sequebantur illum.*

V 15 σωφρονοῦντι τὸν ἐσχχρότα τὸν λέγιῶνα C V, *sanae mentis qui habuerat legionem*; verba haec tria absunt a V A

VII 37. Καλῶς πάντα πεποίηκεν. καὶ τοὺς κωφοὺς ποιεῖ ἀκούειν. C Vind.: *Bene omnia fecit; et surdos facit audire* V A bis *fecit*. Treverensis meus habuit altero loco *facit*, sed corrector a mutavit in *e*; Rehd. bis *facit*; Verc. et Brix. cum C, similiter Veron.: *Bene omnia fecit et surdis praestat auditum*. Sed cum V A iam Monacensis.

XII 37 ὁ πολὺς ὄχλος ἔκουεν αὐτοῦ ἡδέως; C Vind.: *multa turba eum libenter audiebat*. A V *audivit* cum Rehd., fragm. Pragensi; Bobiensis (Old-biblical texts): *auditebat*, corrector litteram t expunxit; Monacensis item *audiebat*.

XIV 31 εἰάν με δέη συναποθανεῖν σοι. C Vind.: *Et si oportuerit me commori tibi*; Verc. Brix Erlang.: *me mori tecum*; Bob.: *me commori tecum*; Monac.: *me simul commorire tecum*; Prag., Rehd., A et recentiores, qui praesto sunt, cum V: *me simul commori tibi*.

XIV 85 προσήγετο ἵνα εἰ δυνατὸν ἔσται παρῆλθῃ . . ἡ ὥρα C Vind.: *orabat, ut si fieri potest, transiret . . hora*; A V *si fieri posset*; cum C: Mon. Bob. Verc.; cum A V: Prag. Brix Rehd.; sed Erl.: *si fieri possit*.

XIV 49 ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί; *ut adimpleretur scriptura* C Vind. Erl., *adimpleantur vel impleantur scripturae* V A cum antiquis et recentioribus.

XV 12. Τί οὖν θέλετε ποιῆσω ὃν λέγετε βασιλέα; C Vind.: *quid ergo vultis faciam regem?* A V *regi*; Rehd. *reg(em)*, corrector hanc syllabam uncis inclusit et superscripsit *i*; Verc. *regem*; cum A V Bob. Prag., recentiores fere omnes. Sed Matth. XXVII 22. *Τί οὖν ποιῆσω Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν*; C cum V et A et recentioribus: *Quid igitur faciam de Iesu, qui dicitur Christus?* Ubi Verc. Veron. Mon.: *Quid ergo faciemus (faciamus Verc.) Iesum*, Corb Brix. alii iam: *de Iesu*.

XV 16 ἀπήγαγον αὐτὸν ἔσω τῆς ἀλύης T in textu; alii libri apud eundem: *ἔσω εἰς τὴν ἀλύην*. C, Vind., Bob., Prag., Treverenses, Erl., Dresd.: *duxerunt eum intro in atrium praetorii*; V et A *intro* omittunt; Rehd. item, scribit: *in atrio*.

Luc. I 29 C, Vind., Treverensis meus. Rehd., ex antiquioribus Pal. Verc. Veron. Corb. Brix.: *cum vidisset* vel *ut vidit*; A V cum Foroiul. et multis: *cum audisset*. Nonnulli scriptores senserunt, visionem et auditum: *turbata est in sermone eius* non facile consociari ideoque sic vertunt: *ipsa autem ut vidit, mota est in introitu eius*; C, Vind., Trev. meus, Brix. aliter: *cum vidisset, turbata est in sermone eius*; simplicius igitur A V etcet.: *cum audisset, turbata est in sermone eius*. De graeco textu, certe de ratione, quae inter eum et complures versiones intercedit, non liquet; hoc tantum constat, Cremifanensi subesse: *Ἡ δὲ ἰδοῦσα διεταραχῆθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ*; num in ullo libro extet: *Ἡ δὲ ἀκούσασα*, quod postulant A V, nescio.

IV 10 τοῦ διαφυλάξαι σε; ut custodiant te C Vind. Erl. cum Vercellensi; ceteri cum V A liberius: *consercent*.

VI 13 προσεφώνησεν τοὺς μαθητὰς, vocavit ad se discipulos C, Vind., fragmentum Norimbergense, quod in part. I pag. 4 publici iuris feci; Veron. Mon. Rehd.; omittunt ad se A V Pal. alii; nonnulli graeci ἐφώνησεν vel ὠνόμασεν vel ἐκάλεσεν.

VIII 42 οἱ ὄχλοι συνέπιγον αὐτόν, A V a turbis comprimebatur cum Brix., Foroiul., fragmento Perusino apud Blanchin. II, premebat eum populus Mon. Veron.; cum vero premere non plane idem sit quod συμπιγίειν, Vercellensis explicatius: a turbis sic comprimebatur, ut suffocarent eum; quod repetunt Rehd. et Cremifanensis cum Vindobonensi; hi tamen duo post comprimebatur inserunt ita. Recentiores nihil eiusmodi habent.

XII 1 προσέχετε ἑαυτοῖς ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων, ἣτις ἐστὶν ὑπόκρισις. Recte igitur C Vind. Norimb. Erl.: attendite a fermento Pharisaeorum, quae est hypocrisis. Sic etiam Monac. Veron. Foroiul. Rehd.; a fermento, quae est fictio Pharisaeorum Pal.; attractionem ignorant V A, Verc., Brix., Perus. et recentiores; dant enim ad unum omnes: quod est hypocrisis. — Quaeret fortasse quispiam, quid Latini fecerint de singulari et plurali XV 26 ἐπυνθάνετο τί εἶη πάντα. V religiose: interrogavit, quid haec essent. Religiosissime in ordine quoque verborum tenendo Verc.: interrogavit, quidnam essent haec; Pal.: quaerebat, quidnam esset; Brix.: quidnam hoc esset; Rehd.: quae essent haec. Veron.: quanam haec essent; Mon., C, A, Vind., Erl., Treverenses, Dresdensis etcet.: quae haec essent.

XII 47, 48 θαρσέσεται πολλὰς, ὀλίγας, scilicet πλήγας; vapulabit multas, paucas, scil. plagas Rehd. et Trev. meus; multum, paucis Mon. et Pal.; paucas Veron.; v. 47 evanuit, id quod in Vercellensi etiam v. 48 accidit; V, A, Brix., Foroiul. et recentiores aliquot: multis, paucis, perinde ac si diceretur: multis plagis, paucis plagis percuetetur; C, Vind., Norimb. partem priorem antiquae dictionis servaverunt in 47 multas, desciscunt in 48: paucis.

XIII 15. Ἀπεκρίθη . . . καὶ εἶπεν. C, Vind., Norimb., Erl., Rehd., Trev. meus, Dresd. cum Veron.: respondit . . . et dixit; V: respondens . . . dixit. Quod cum iam Verc. praebeat, proclive est coniiicere, extitisse lectionem: ἀποκριθεὶς . . . εἶπεν. Inepte A: Respondens autem ad illum et dixit. Ceterum ἀποκριθεὶς praecessit in v. 14.

XIV 21 ἀπήγγειλεν; C, Vind. cum Pal. Verc.: renuntiavit; nuntiavit A V cum Mon. Verc. Brix. Rehd. et recentioribus.

XIV 31 τίς βασιλεὺς . . . οὐχὶ βουλευέται, εἰ δυνατός ἐστιν ἀπαντῆσαι; C Vind. Brix. Rehd.: non . . . cogitat, si potest occurrere? Pal. Verc.: si potens est occurrere; A V, Foroiul., recentiores: si possit.

XVII 35. In C et Erl. recentior manus infra textum scripsit: duo in agro: unus assumetur, et alter relinquetur; V A etcet. habent in textu. Provenit additamentum ex Matth. XXIV, nec vero intrusum est in optimos libros graecos.

XVIII 12 ἀποδεκατένω πάντα ὅσα κτώμαι. V A: decimas do omnium, quae possideo; sed C et Vind.: omnium quaecumque possideo accuratius cum Verc. et Corb.; (in Mon.: decimas do omnibus quaecumque possideo, de post do excidit). Nihilominus v. 22 cuncti: omnia quaecumque habes; πάντα ὅσα ἔχεις.

XIX 30. Ὑπάγετε εἰς . . . κώμην, ἐν ἣ ἑισπορευόμενοι. C, Vind., Norimb.: Ite in castellum, in quo introeuntes cum Mon. et Brix.; in quo ingredienti Verc.; in quo cum introieritis Pal.; in quod introeuntes A V. Subsequuntur autem verba, quae dativum graecum, ablativum latinum defendant: εἰρήσατε πόλον, invenietis pullum.

XXI 12 ἀγομένους ἐπὶ βασιλεῖς. C, Vind., Norimb.: *tractos ad reges*; in Erlangensi quoque *tractos* fuit, sed corrector fecit *trahentes*. Cum vero activam participii formam et nominativum in Tischendorfii apparatu graeco non deprehendam, non assequor qui factum sit, ut versiones plerumque darent participium praesentis: *ducentes ad reges* Mon., Brix., Rehd.; *abducentes* Pal.; *tradentes* Amiatini, quod iteratum est ex superiore membro, non in censum venit; V autem et permulti libri *trahentes*. Respondent quidem inter se *tradentes* . . . *trahentes* . . ., sed quia παραδιόοντες . . . ἀγομένους participia non respondent, vix dubito, quin alius textus graecus subiectus fuerit. *Ducentur et ducemini* alii.

XXII 20 τοῦτο τὸ ποτήριον ἢ καινὴ διαθήκη. C, Vind., Erl.: *hic calix novum testamentum; hic est calix* . . . A V cum Mon.; etiam Gat. apud Blanch., alii apud Sabat. — In quibus libris haec verba desint et cur desint, hic non quaerimus. — 55 συναθροσάντων ἐκάθητο. C Vind.: *circumsidentibus illis sedebat*; V cum A ultimo loco: *erat*. Antiquiores autem sine ulla exceptione: *sedebat*.

XXIII 11 Ἐξουθενήσας δὲ αὐτὸν . . . καὶ ἐμπαξας, περιβαλὼν ἐσθήτα . . . C, Vind., Erl.: *Cum autem sprevisset eum . . . et inluisset, induens eum veste*; Vere.: *Spernens autem illum . . . et delusum induens veste*. Gravius aliae versiones: *Sprevit autem illum . . . et inludit et indutum illum veste* . . . Veron., Pal., Mon.; a quibus prope abest A cum V, omisso tantum altero *illum*. Videmus autem C, Vind., Erl., Vere elaborasse, ut ipsum evangelistam lectoris repraesentarent.

XXIV 38 τί τετραραγμένοι ἐστέ, καὶ διατὶ διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν . . . C Vind.: *quid turbat; estis et quare cogitationes ascendunt* . . . A V omittunt *quare*; habent Vere. Veron. Brix. Pal. Rehd. — 43 καὶ λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν. C Vind. Erl.: *Et accipiens manducavit coram ipsis*. A V: *Et cum manducasset coram eis*.

Ioh. I 4 Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἐστίν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς. C Erl. cum Brix. et Foroiul.: *In ipso vita est, et vita erat lux*; Mon. Veron.: *In eo vita est*. Pal.: *In illo vita est*. Graeci inferiores: *ζωὴ ἦν*. Vulgata cum A et recentioribus: *In ipso vita erat*.

I 31 ἵνα γανερωθῇ τῷ Ἰσραήλ. Versiones in tres partes discedunt. Dativum tenent et declinatione indicant: *ut manifestaretur Istraheli* Veron., *Israeli* Brix., *ut manifestetur plebi Israhel* Cor.; non indicant: *ut manifestetur Israel* C Vind. Norimb. Erl. Foroiul. . . Ablativum cum praepositione adhibent non solum Vulgata, Amiatinus et recentiores, sed etiam Pal. Mon. Vere.: *in Istrahel, in Israel*.

IV 52 Ἐπόθειο τὴν ὥραν, ἐν ἣ κομψότερον ἔσχεν. C, Vindob., Trev. S. Max.: *interrogabat horam, in qua melius habuerat*. Antiquiores quoque indicativum tenent: *habuit*. A V et recentiores latine: *habuerit*.

V 32 ἀληθὴς ἐστὶν ἡ μαρτυρία ἣν μαρτυρεῖ. C Vind.: *verum est testimonium, quod testatur*; Mon. et Veron.: *quod testificatur*; A V cum Brix. Corb. Foroiul. et recentioribus multis: *quod perhibet*; Pal.: *quod reddidit*. — 45 μὴ δοκεῖτε ὄτι ἐγὼ κατηγορήσω; C Vind. Erl. Vere. Foroiul.: *nolite putare, quia ego accusaturus sum*; sim AV et recentiores; *accuso* Pal. Rehd.; *accusabo* Veron. Mon. Brix.

VIII 3 στήσαντες αὐτὴν ἐν μέσῳ λέγονσιν, alii εἶπον. C Vind.: *statuentes eam in medio dixerunt*. Pal.: *cum statuissent eam in medio, dixerunt*. Corb.: *quam cum statuissent in medio, dixerunt*. A V et recentiores codices: *statuerunt eam . . . et dixerunt*. Non habent versiculos 1—11 Mon. Vere. Veron. Brix., neque antiqui nonnulli graeci; defectus causa nota est.

IX 3 ἵνα γανερωθῇ τὰ ἔργα. Locus est ex iis, de quibus ambigebant interpretes, qui et verba et litteras non tam conservabant quam custodiebant. Singularem verbi et pluralem nominis tenent C Vind. cum Mon.: *ut manifestaretur opera*, item Erl. cum Pal. Vere. Veron. Brix.: *ut manifestetur opera*. Pluralem exhibet V: *ut manifestentur opera*, cum Rehd. Foroiul. et aliquot recentioribus; singularem A: *ut manifestetur opus*.

X 6 οὐκ ἔγνωσαν τίνα ἦν ἃ ἐλάλει αὐτοῖς. C Vind. Erl. Rehd.: *non cognocerunt, quid loquebatur eis; quod loquebatur* Veron.; *quod locutus est* Pal. Ver.; *quid loqueretur* latine V cum A et recentioribus multis. Brevior, quam qui hodie est, textus graecus videtur subesse: τί ἐλάλει.

9 νομὴν εὐρήσει. C Vind.: *pascuam inveniet*. Deficit Mon.; Pal. Ver. Brix. Foroiul Amiat. recentiores cum Vulgata: *pascua inveniet*. Perperam; haberent plures libri *pascuam*, si Evangelia saepius haberent *νομὴν*. Constat quidem, *pascuum* eiusque pluralem profanis scriptoribus magis usitatum fuisse, sed minime infrequens fuit singularis *pascua*; *in loco pascuae me collocavit, nos oves pascuae tuae, nos populus pascuae eius* etcet.

XVI 2 πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς. C, Erl. Brix. Veron.: *omnis, qui interfecerit vos*; Pal. Mon. Ver.: *occiderit vos* vel *vos occiderit*; A V cum recentioribus: *interficet vos*.

XVI 13 librorum ut graecorum ita latinorum magna est dissensio: ὁδηγήσει ἡμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν ea videtur lectio, a qua Cremifanensis cum Vindobonensi profectus sit: *docebit vos in omnem veritatem*; in Erlangensi *in erasum*, nisi fallor. Locum vero poteram supra pag. 11 afferre, quoniam Amiatinus quoque sic vertit. Quamquam non omnis mihi scrupulus ex animo exemptus est, utrum simplex aliqua lectio genuinaque versio subsit, an verborum *docere* et *ducere* pervetusta quaedam confusio, qua orta demum terminatio *-ebit*, quippe quae docendi verbo deberetur, formata sit. Potuit alicui quod XIV 26 de eodem Paraclete praedicatur: *vos docebit omnia* (ὑμᾶς διδάξει πάντα) obversari ita, ut diversitatis graeci utriusque loci textus immemor alterum imprudens corrumpere. Utut vero res se habet, Vulgata: *docebit vos omnem veritatem*, praepositione *in* non recepta, a nullo vituperabitur, cum praesertim multi codices, velut Foroiuliensis, eam praebant praebuerintque alii iam S. Augustini temporibus; laudabuntur autem ceterae antiquiorum interpretum translationes: *deducet vos in omnem veritatem*; *inducet vos*; *introducet vos*; *diriget vos*; *praeibit vos*. Recte Sabaterius ad locum nos commonefacit, etiamnunc in oratione infra octavam Pentecostes legi: *Mentes nostras Paracletus inducat in omnem, sicut tuus promisit Filius, veritatem*.

XX 9 οὐδέπω γὰρ ἤδεισαν (alii libri ἤδει) τὴν γραφήν, ὅτι δεῖ αὐτὸν . . . ἀναστῆναι. C Vind. cum Pal. Veron. Corb. Brix.: *Nondum enim sciebant (vel sciebat) scripturam, quia oportet eum . . . resurgere*; Mon. Ver.: *quod oportet*. V cum recentioribus aliquot: *oportebat*. A: *oporteret*. — 15 δοκοῦσα ὅτι ὁ κηρυχθεὶς ἔστιν; C Vind.: *aestimans, quia hortulanus est* cum Veron.; A V Brix. Treverenses etcet. *existimans quia h. esset*. Sed distinguunt, qui *esset* scribunt, rem veram ab opinione. Nam v. 14 omnes: *non sciebat, quia Iesus est*.

XXI 7. Σίμων οὖν Πέτρος. C. Vindob. cum Veron.: *Simon itaque Petrus*; Pal. Mon.: *Simon ergo Petrus*; Brix.: *Simon vero Petrus*. Omittunt particulam A V et recentiores codices; praecierat Vercellensis. Nobis ne tales quidem minutiae neglegendae videntur, ut quae documento sint, quam religiose ac curiose Cremifanensis insistat vestigiis textus graeci S. Scripturae.

Summa eorum, quae in particula III commentationis disputavimus, haec est:

1. de collocatione verborum Cremifanensem cum Amiatino Ceolfredi et utrumque cum textu graeco multis locis contra Vulgatam consentire (pag. 3—6);
2. nonnunquam vero Cremifanensem contra Amiatinum et Vulgatam ordinem verborum graeci textus exprimere, a quo A et V pariter recedant (pag. 6—7);
3. alia, quae non ad consecutionem verborum pertineant, C cum A, non cum V, communia habere multa (7—11);
4. nonnulla autem C, si cum A et V eum conferas, esse propria eaque bonae frugis plena.

Particula IV enarrationem absolvet.

Pag. 7 in linea paenultima emendes sic: *alligata ea fasciculos*. Inde sursum ad sextam: *omittit*.
Pag. 8 lin. 3: Matth. XVI 9.